

* ZPRÁVY — KRONIKA *

Česká literatura na břehu Něvy

Petrohradská filologická fakulta se zrcadlí ve vodách hlavního něvského toku stejně jako o několik set metrů dál proti proudu proslulá Ermitáž. Ve třech malých místnostech, kde se v případě potřeby i vyučuje, se tísní petrohradská slavistika, na níž po celý život působí docentka Natalie Kirillovna Žáková. Jako by ji i to vyvdané jméno spojovalo s českou literaturou, již se upsala již za svých vysokoškolských studií na téže škole. Štíhlá, tmavovlasá, účes Boženy Němcové nikdy neměnila.

Poznaly jsme se a sblížily za mé první stáže na jaře r. 1970, kdy do země okupantů nikdo jet nechtěl. Tak se stalo, že najednou bylo místo i pro rusisty, působící na českých univerzitách. Obě jsme se tehdy zabývaly Lermontovem a jeho českou recepcí. Na toto téma jsme spolu napsaly stať pro leningradský časopis *Russkaja literatura* (1972) a pro objemnou Lermontovskou encyklopedii (M. 1981), kde Nataša zmapovala situaci na Slovensku. Měly jsme stejně staré děti. Knižní publikace N. Žákové, vydávané vesměs petrohradskou univerzitou především pro vysokoškolské posluchače, se počaly objevovat od druhé poloviny 80. let. Intenzivní studium Lermontova přivedlo N. Žákovou k jeho zařazení do svazku *Česko-ruskije literaturnyje svjazi v XIX veke. M. Ju. Lermontov i češskaja literatura* (1987). Není divu, že na své dlouholeté studium této problematiky navázala i v letošním jubilejním roce, kdy ke dvoustému výročí básníkovy narození zpracovala přínos pražského překladatele Milana Dvořáka, jenž nedávno vydal svoje nové přebásnění proslulého *Démona* (2012). Moskevská konference, již se s touto tematikou zúčastnila, se konala s ročním předstihem, aby materiál mohl včas vyjít. Až k dílu Milana Dvořáka ostatně dochází i další vztahová publikace N. K. Žákové, mapující dějiny česko-ruských literárních vztahů (*Iz istorii češsko-russkich literaturnych vzaimosvjazej*, SPb. 2010) na příkladu tří básníků autorce nejbližších: Puškina, Lermontova a Ťutčeva. V případě prvních dvou badatelka postupuje od doby národního obrození, kdy v českých zemích dominoval zájem o problematiku národnostní, přes pochopení májovců pro ruský romantismus (nově prokazuje blízkost mezi Puškinovými *Cikány* a Hálkovou prózou *Bajráma, 1858*, nazvanou podle stejnojmenné cikánské hrdinky). Hovoří o úsilí českých překladatelů druhé poloviny 19. stol. přeložit hlavní díla obou autorů, mapuje peripetie 20. stol. až po situaci v době nejnovější. Žáková zdůrazňuje, že není zcela adekvátní recepce tří výtvarovaných autorů, protože existenciální lyriku Ťutčevovu mohla ocenit až česká moderna. I později zůstal tento výjimečný autor ve stínu prvních dvou, kteří oslovovali českou veřejnost zvláště v napjatých dobách druhé světové války. Podle oprávněného badatelčina přesvědčení si v české recepci zachovává výjimečné postavení A. S. Puškin, jehož kapitolu autorka završuje podrobnou analýzou Dvořákova přebásnění Evžena Oněgina (1999), nad nímž překla-

datel podle vlastního doznání pracoval celých patnáct let. Žáková upozorňuje na to, že překladatelova slabozrakost přispěla k tomu, že při zvukovém zpracovávání mohl dobře postihnout jemnosti originálu a jeho české podoby. Zajímavý je její postřeh, že zdařileji jsou tlumočeny partie věnované Evženovi než Taťaně. Odlišné pojetí ústřední ženské hrdinky než je tomu v originále Žáková přičítá proměně hodnot, kdy morální čistota ženy, oceňovaná v 19. stol., ustoupila v současnosti jiným požadavkům, kladeným na slabé pohlaví. Můžeme dodat, že tu jsou problémy i čistě filologické. Vynikající ruský filolog A. B. Peňkovskij upozorňuje v hermeneuticky koncipované knize Zagadki puškinskogo teksta i slovarja (2005) na to, že sémantika ruštiny se od dob Puškinových velmi proměnila, takže řada významů uniká i současnému ruskému čtenáři.

Zvláštní pozornosti si zaslouží studie N. Žákové, věnovaná vztahu Fjodora Ĥutčeva ke Slovanům (Tjutčev i slavjane, SPb. 2001) a jeho politickým názorům, měnícím se s proměnou historické situace. Básník, v mládí blízký ruským slavjanofilům a přesvědčený o tom, že Rusko by mělo pomáhat ostatním Slovanům v boji o jejich hegemonii včetně přijetí pod vlastní ochranu, svůj názor změnil po krymské porážce Ruska. Tehdy si uvědomil, že za dané situace nelze uvažovat o spojení Slovanů v rámci carského samodržství, že jedinou možností je pěstování vzájemnosti duchovní. V tomto směru se ostatně utvářelo počátkem 20. století i hnutí novoslovanské. Zvláště podrobně je zpracován průběh moskevské výstavy neruských národností žijících v Rusku, jež dala podnět k řadě dalších akcí, pořádaných v Moskvě i v sídelním městě, jehož význam je zdůrazňován okřídleným názvem Slovanický sjezd. Myslí se jím setkávání zahraničních slovanských delegací v Petrohradě a Moskvě v květnu r. 1867, jehož se zúčastnili i čelní čeští politici v čele s F. Palackým a F. L. Riegre. Rieger tehdy podal v Geografické společnosti v Petrohradě návrh, aby se česká emigrace, směřující dosud do severní Ameriky, mohla usídlit v jižním Rusku a aby byli do Ruska zváni středoškolská profesora klasických jazyků. Oba návrhy byly v budoucnu realizovány. Žáková celou akci podrobně dokumentuje. Neméně zajímavé jsou i další části publikace, věnované osobním kontaktům Ĥutčeva s představiteli české kultury, především s knihovníkem Českého muzea Václavem Hankou a Emanuelem Tůmou, který se stal po básnikově sňatku s Ernestinou Dernbergovou jeho osobním komorníkem, jenž o zcela nepraktického poetu pečoval až do jeho smrti. Knížku doplňuje přehled kritické i překladatelské recepce Ĥutčevova díla v českém prostředí, končící analýzou přebásnění Jiřího Mulače, které autorka hodnotí jako nejlepší z dosavadních českých překladů.

Studium historie překladu a jeho proměn nutně vede ke snaze proniknout do tajů teorie překladu. U N. Žákové se tak stalo v jejím učebním textu Teorija i praktika perevoda: russkaja poezija v češskich perevodach v pervoj polovine 19 v. (Mosk. univ. 1988). Výsledkem dlouholetého pedagogického působení N. Žákové jsou její skripta z dějin české literatury, v nichž se soustřeďuje na období, které je jí nejbližší (Česká literatura konca XVIII–XIX vekov, SPb. 2003). Českou literaturu v Rusku přibližuje i její kniha Vosprijatie tvorčestva Boženy Němcovoj v Rossii i její stať o ruské recepci Babičky.

Další aktivity doc. Žákové souvisejí s gigantickým projektem petrohradské slavistiky: s každoročním pořádáním Slavistických čtení, věnovaných památce profesorů P. A. Dmitrijeva a G. I. Safronova, kde vždy připravuje sekci binárních vztahů. Svým někdejšími profesorem se odvděčila i vydáním vzpomínek jejich žáků.

Počátkem devadesátých let jsem jela do Ruska opět jako jedna z mála. Představitelé ekonomické sféry prozřivě ztratili zájem. Není divu, že jejich místa okamžitě obsadili

pohotoví němečtí sousedé. Vracely jsme se tehdy s Natašou z nějakého koncertu. V příšeří letní noci ukázala na jeden z výstavných činžáků z 80. let 19. století se slovy: „To byl dům mé babičky“. Na její komodě se objevily po léta ukryvané rodinné fotografie. Teprve tehdy jsem se dozvěděla, že moje přítelkyně pochází z významné šlechtické rodiny. Po nějaké době jsem od ní dostala knihu s verši její babičky Olgy Sarančovové, jež se charakterizovala toponymicky: „Ja rodilas u nevskich beregov“... (SPb 2007, rec. Slavica Litteraria X 11/2). Patřila k části rodiny, jež neemigrovala do Francie. Mocenská struktura ji odměnila za stalinského teroru. Spolu s mužem ji poslala do vyhnanství v Kazachstánu. I tam jako učitelka neušla šikaně a těžkému žaláři. Po mnoha protestech se ocitla na svobodě r. 1942 právě v době, kdy do stejného města přijela její vnučka Nataša, jež za blokády Leningradu a transportu přišla o oba rodiče. Za lásku lásku – babičce ji vyjádřila pietním vydáním její básnické tvorby. I v tomto případě zůstala skromně v pozadí.

Osud slavistky daly Natálii Kirillovně do kolébky samy sudičky. Narodila se 7. července 1934 – jen den po výročí upálení mistra Jana Husa a dva po Dnu slovanských věro-zvěstů. Letos slaví osmdesátiny. Co popřát jubilantce jiného než pevné zdraví a „mnoha ljeta“ tvůrčí práce.

Danuše Kšicová

Návraty literárnej vedy do kultúrnej minulosti

Slovenská literatúra od 16. storočia až do konca 18. storočia, označovaná za staršiu, osvietenškú i stredovekú v literánohistorickom chápaní vývinových procesov, akými prechádzalo dobové slovo vzdelanca a invencia tvorivého jednotlivca, sa stáva nie raz, hoci s odlišným „tematickým“ zámerom, aký má literárna veda, vďačným poznávacím a výkladovým subjektom želanaj spoločenskovednej interdisciplinarity. Nie zanedbateľný a nie jediný podnet pri obnovovaní výskumného sústredenia sa na rané obdobia etnicity a na formovanie národnej kultúry i vzdelanosti spočíva v jej „problémovom“ univerzalizme, teda v tom, že sa vzdelanci vyjadrovali k aktuálnym otázkam filozofického, teologického, ekonomického, mocenského, politického, vojenského, medicínskeho, vzdelávacieho alebo kultúrneho „mechanizmu“ prirodzene sa humanizujúcej spoločnosti, sledovali, ako sa pôvodné a idealizované inšpirované sa a po ňom prichádzajúce emancipovania sa od antiky a jej ideí aj spoločenských hodnôt mení v súlade s politickými a dejinnými udalosťami v Európe tých storočí. Odpoveďou na takto sústredený dotyk literatúry, kultúry a etiky aj morálky je kolektívny projekt **Etika na Slovensku (a v Európe) 17. a 18. storočia**, ktorý viedol *Vasil Gluchman* (Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2010). Dejiny dotykov medzi umeniami, filozofiou, estetickou a etikou sú históriou a živou pamäťou našej civilizačnej národnej cesty od stredoveku po súčasnosť, hoci si autorský kolektív všimol predovšetkým „deje“ vzájomného prelínania sa tých súčastí poznania a vzdelania, ktoré vyúsťovali do pohybov v svetonázore, teológii, kultúre, mravnom a sociálnom chápaní ľudskej existencie, jej hodnoty a jedinečnosti. Zámer si kládol reálny obsah: „*zmapovať základné vývojové tendencie etického myslenia na Slovensku, ktoré sa častejšie prezentovali v podobe literárnych diel než ako samostatné filozofické, resp. etické spisy systematicky analyzujúce problémy etiky a morálky danej doby*“ (Gluchama, Predslov, s. 5). Spoločenstvo si, súc formované vlastnými dejinami a ich obsahmi, vytvára